PISANKA BATIKOWA - TRADYCJA WIELKANOCNA PODKARPACIA

I. INFORMACJE WSTĘPNE

Autor scenariusza: Grzegorz Mosiołek

Data opracowania: 01.11.2025 r.

Stopień kształcenia: Szkoła podstawowa, klasy 4-8 oraz szkoła średnia

Przedmiot nauczania: plastyka, technika, historia, edukacja regionalna

Liczba jednostek lekcyjnych: 2 x 45 minut (2 godziny lekcyjne)

I.2. Treści z programu nauczania przedmiotu, które realizowane są poprzez przeprowadzenie lekcji/zajęć

- Dziedzictwo kulturowe regionu Podkarpacia
- Tradycje i obrzędy ludowe związane z Wielkanocą
- Techniki zdobnicze w sztuce ludowej
- Symbolika kolorów i wzorów w kulturze ludowej
- Rękodzieło artystyczne jako forma ekspresji twórczej
- Wartość niematerialnego dziedzictwa kulturowego

I.3. Temat lekcji

Pisanka batikowa - tradycja wielkanocna Podkarpacia

I.4. Cel główny lekcji

Uczeń poznaje historię i znaczenie pisanki batikowej jako elementu dziedzictwa kulturowego południowo-wschodniej Polski; rozumie symbolikę wzorów i kolorów; potrafi wykonać prostą pisankę metodą batikową. Rozwija wrażliwość estetyczną i umiejętności manualne oraz dostrzega wartość przekazywania tradycji kolejnym pokoleniom.

I.5. Cele operacyjne

I. WIEDZA - uczeń:

1. Poznaje historię pisanki batikowej w kulturze ludowej Podkarpacia
2. Rozumie symbolikę jajka w tradycji ludowej i chrześcijańskiej
3. Zna technikę batikową i potrafi odróżnić ją od innych metod zdobienia jaj
4. Rozumie znaczenie wzorów i kolorów na pisankach
5. Zna pojęcia: pisanka batikowa, depozytariusz tradycji, technika woskowa, barwniki naturalne
6. Poznaje postacie współczesnych twórczyń - depozytariuszek tradycji z regionu

II. UMIEJĘTNOŚCI - uczeń:

1. Potrafi opisać etapy wykonywania pisanki metodą batikową
2. Wykonuje prostą pisankę z użyciem wosku i barwników
3. Rozpoznaje symbolikę podstawowych motywów zdobniczych (spirale, gwiazdki, gałązki)
4. Posługuje się podstawowymi narzędziami (szpilka, pędzelek) do nakładania wosku
5. Planuje i organizuje stanowisko pracy do zajęć plastycznych
6. Prezentuje i omawia swoją pracę

III. POSTAWY - uczeń:

1. Kształci postawę szacunku dla dziedzictwa kulturowego regionu
2. Docenia wartość rękodzieła artystycznego i pracy ręcznej
3. Wykazuje cierpliwość i dokładność w wykonywaniu zadań manualnych
4. Rozumie znaczenie przekazywania tradycji młodemu pokoleniu
5. Rozwija wrażliwość estetyczną i wyobraźnię twórczą

I.6. Metody i techniki nauczania

- Pogadanka kierowana
- Pokaz (demonstracja techniki)
- Metoda zadań inspirujących
- Ćwiczenia praktyczne
- Praca indywidualna
- Analiza dzieł (pisanek tradycyjnych)
- Instruktaż

I.7. Środki i pomoce dydaktyczne

- Prezentacja multimedialna ze zdjęciami pisanek batikowych
- Film instruktażowy pokazujący technikę batikową
- Przykładowe pisanki batikowe (jeśli dostępne)
- Wydmuszki jaj lub jajka plastikowe/drewniane
- Świeca, wosk pszczeli lub parafina
- Szpilki, wykałaczki lub specjalne pisaki do wosku
- Barwniki do jaj (naturalne lub chemiczne)
- Pojemniki do barwienia
- Ocet, woda
- Ściereczki, papierowe ręczniki
- Fartuchy ochronne
- Mapa regionu Podkarpacia
- Karty pracy

II. PRZEBIEG LEKCJI

Etap	Czas	Czynności nauczyciela	Czynności uczniów
1. **Organizacja**	3 min	Sprawdzenie obecności. Przygotowanie materiałów na stoły. Rozdanie fartuchów ochronnych.	Zajmują miejsca. Zakładają fartuchy. Przygotowują przybory.
2. Wprowadzenie motywacyjne	7 min	Pokazuje zdjęcia pisanek batikowych. Zadaje pytanie: „Jak myślicie, w jaki sposób powstały te wzory?". Opowiada krótko o tradycji pisanek wielkanocnych Pokazuje na mapie region Podkarpacia (Rzeszów, Sanok, Brzozów).	Oglądają zdjęcia. Dzielą się swoimi spostrzeżeniami. Zgadują technikę wykonania. Lokalizują na mapie miejscowości. Notują temat lekcji w zeszycie.
3. Przedstawienie celów lekcji	2 min	Informuje uczniów, czego się dowiedzą i czego nauczą podczas lekcji. Przedstawia plan zajęć.	Słuchają i notują cele lekcji.
4. **Część I: Historia i symbolika**	12 min	Prezentuje historię pisanek w Polsce (tradycja sięgająca X-XII w.). Wyjaśnia symbolikę jajka: życie, odrodzenie, płodność, Zmartwychwstanie. Omawia znaczenie wzorów: spirale (życie), gwiazdki (słońce), gałązki (natura). Przedstawia współczesne depozytariuszki tradycji: Teresa Podolak, Dorota Sałak, Anna Pasternak. Pokazuje różnicę między pisanką, kraszanką i malowanką.	Aktywnie słuchają prezentacji. Oglądają zdjęcia wzorów. Notują najważniejsze informacje. Zadają pytania. Wypełniają Kartę pracy nr 1 (słowniczek).
5. **Część II: Technika batikowa**	13 min	Wyjaśnia, czym jest technika batikowa (pochodzenie z Indonezji). Omawia etapy: nanoszenie wosku → barwienie → usuwanie wosku. Pokazuje narzędzia: szpilka, pisak, lejek. Prezentuje naturalne barwniki: łupiny cebuli. (brązowy), buraki (czerwony), czerwona kapusta (niebieski/fioletowy), kurkuma (żółty), szpinak (zielony). Pokazuje film instruktażowy.	Uważnie słuchają. Oglądają film. Obserwują narzędzia. Notują etapy pracy. Zadają pytania dotyczące techniki. Wypełniają Kartę pracy nr 2.
6. **Przerwa**	5 min	Nadzoruje przerwę. Przygotowuje stanowiska do pracy praktycznej.	Odpoczywają.
7. Demonstracja praktyczna	8 min	Demonstruje krok po kroku technikę batikową: 1. Rozgrzanie wosku na świecy 2. Nakładanie wzoru szpilką/wykałaczką 3. Zanurzenie w barwniku 4. Suszenie 5. Usuwanie wosku (ciepło). Pokazuje zasady bezpieczeństwa (praca z ogniem). Omawia organizację stanowiska pracy.	Uważnie obserwują demonstrację. Zapamiętują kolejność czynności. Zwracają uwagę na zasady bezpieczeństwa. Notują uwagi.

Etap	Czas	Czynności nauczyciela	Czynności uczniów
8. **Warsztat praktyczny**	30 min	Nadzoruje przygotowanie stanowisk pracy. Pomaga uczniom w rozgrzewaniu wosku. Udziela indywidualnych wskazówek. Dba o bezpieczeństwo (świece, gorący wosk). Zachęca do tworzenia własnych wzorów. inspirowanych tradycją. Pomaga w barwieniu pisanek.	Przygotowują stanowiska pracy. Rozgrzewają wosk na świecy. Nakładają wzory woskiem na wydmuszki. Zanurzają jajka w barwnikach. Czekają na wyschnięcie. Usuwają wosk (z pomocą nauczyciela). Pomagają sobie nawzajem. Dbają o estetykę wykonania.
9. **Prezentacja prac**	8 min	Organizuje mini-wystawkę pisanek. Zachęca do omówienia wykonanych prac. Zwraca uwagę na różnorodność wzorów i kolorów. Docenia wysiłek i kreatywność uczniów.	Prezentują swoje pisanki. Opowiadają o zastosowanych wzorach. Oglądają prace kolegów i koleżanek. Wymieniają się uwagami. Porównują różne techniki i efekty.
10. Podsumowanie i refleksja	10 min	Zadaje pytania podsumowujące: - Czym jest technika batikowa? - Jakie wzory są najbardziej tradycyjne? - Co symbolizuje jajko? Rozdaje Kartę pracy nr 3 (krzyżówka). Omawia prawidłowe odpowiedzi. Pyta o odczucia: „Co było najtrudniejsze? Co najbardziej was zaskoczyło?" Podkreśla znaczenie zachowania tradycji.	Odpowiadają na pytania. Rozwiązują krzyżówkę. Sprawdzają odpowiedzi. Dzielą się refleksjami. Wyrażają opinie o lekcji. Notują najważniejsze wnioski
11. Porządkowanie	5 min	Nadzoruje porządkowanie stanowisk pracy. Pomaga w bezpiecznym gaszeniu świec. Zbiera materiały.	Porządkują stanowiska pracy. Wynoszą śmieci. Odkładają materiały na miejsce. Zdejmują fartuchy.
12. **Zadanie domowe**	2 min	Wyjaśnia zadanie domowe: 1. Przeprowadzić wywiad z babcią/dziadkiem o tradycjach wielkanocnych i zdobieniu jaj. 2. Opcjonalnie: wykonać dodatkową pisankę w domu i sfotografować proces. 3. Poszukać informacji o lokalnych twórcach ludowych.	Notują zadanie domowe. Zadają pytania dotyczące zadania.

III. ZAŁĄCZNIKI

III.2. OPIS MERYTORYCZNY

Pisanka batikowa to jedna z najstarszych i najbardziej tradycyjnych form zdobienia jaj w Polsce, szczególnie rozpowszechniona na południowym wschodzie kraju - w okolicach Rzeszowa, Sanoka i Brzozowa. Dawniej była nieodłącznym symbolem Wielkanocy, obecnym w każdym koszyku ze święconką. Dziewczęta wręczały ją swoim wybrankom, a matki chrzestne - chrześniakom.

Tradycyjnie pisanki wykonywały kobiety w każdej wsi, dziś jednak umiejętność ta przetrwała tylko wśród nielicznych depozytariuszek, m.in. Teresy Podolak z Sanoka, Doroty Sałak z Humnisk czy Anny Pasternak z Sanoka. Często uczyły się tej sztuki od matek, sąsiadek lub samodzielnie, kontynuując lokalne zwyczaje.

Technika batikowa polega na nanoszeniu wzorów roztopionym woskiem przy pomocy szpilki lub lejka („pisaka"), a następnie farbowaniu jajka w barwniku. Wosk zabezpiecza fragmenty skorupki, które pozostają jasne, tworząc kontrastowy ornament. Tradycyjnie używano naturalnych barwników (np. z łupin cebuli, kory dębu, oziminy), dziś częściej stosuje się farbki chemiczne.

Etapy wykonywania pisanki batikowej:

1. **Przygotowanie jajka** - wydmuszka lub ugotowane jajko, dokładnie umyte i osuszone
2. **Nanoszenie wzoru woskiem** - rozgrzany wosk nakładamy szpilką, wykałaczką lub specjalnym "pisakiem" (lejkiem)
3. **Barwienie** - jajko zanurzamy w barwniku (od najjaśniejszych do najciemniejszych kolorów)
4. **Suszenie** - jajko musi całkowicie wyschnąć przed kolejnym etapem
5. **Nakładanie kolejnych warstw** - można powtórzyć proces: wosk → barwnik → suszenie
6. **Usuwanie wosku** - zbliżenie jajka do ciepła (świeca, grzejnik), wycieranie miękką szmatką

Naturalne barwniki:

- **Czerwony/różowy** - buraki, maliny, żurawina
- **Brązowy/złocisty/pomarańczowy** - łupiny cebuli
- **Żółty** - kurkuma, szafran, skórki cytrusowe
- **Niebieski/fioletowy** - czerwona kapusta, aronia, jagody
- **Zielony** - szpinak, trawa, kora brzozowa
- **Beżowy** - mocna kawa, kakao

Symbolika wzorów:

- **Spirale** - ciągłość życia, wieczność
- **Gwiazdki** - słońce, światło, boskość
- **Gałązki, liście** - natura, odrodzenie, płodność
- **Krzyżyki** - wiara, ochrona przed złem
- **Fale, linie** - woda, życie, ruch

- **Kółka** - nieskończoność, doskonałość

Symbolika kolorów:

- **Czerwony** - miłość, życie, radość
- **Biały** - czystość, niewinność
- **Żółty** - słońce, bogactwo, szczęście
- **Zielony** - nadzieja, wiosna, młodość
- **Niebieski** - zdrowie, niebo
- **Brązowy** - ziemia, płodność

Pisanka ma bogatą symbolikę - dawniej była znakiem odradzającego się życia i ochrony przed złem, a w chrześcijaństwie stała się symbolem Zmartwychwstania. Każdy wzór i kolor miał znaczenie - spirale, gałązki czy gwiazdki symbolizowały życie, słońce, nieśmiertelność.

W regionie rzeszowskim i sanockim tradycja pisanki batikowej nadal jest żywa dzięki warsztatom i pokazom w skansenach (np. w Sanoku), a także dzięki pasji lokalnych twórczyń, które przekazują wiedzę młodemu pokoleniu.

III.3. SŁOWNICZEK POJĘĆ

Pisanka batikowa - jajko zdobione metodą woskową, gdzie wzór nanosi się roztopionym woskiem, a następnie jajko barwi się

Batik - technika zdobienia tkanin lub jaj pochodząca z Indonezji, polegająca na pokrywaniu fragmentów woskiem przed barwieniem

Kraszanka - jajko ugotowane i zabarwione jednolicie, bez wzorów

Malowanka - jajko pomalowane farbami (bez użycia wosku)

Wydmuszka - puste jajko, z którego usunięto zawartość przez małe otworki

Depozytariusz tradycji - osoba, która przechowuje, kultywuje i przekazuje tradycyjne umiejętności i wiedzę

Pisak (lejek) - tradycyjne narzędzie do nakładania wosku na pisanki, wykonane z małego metalowego lejka przymocowanego do patyczka

Barwniki naturalne - substancje kolorujące pochodzące z roślin (warzywa, owoce, przyprawy, kora)

Ornament - wzór zdobniczy o charakterze geometrycznym lub roślinnym

Symbolika - ukryte znaczenie, przesłanie zawarte w znakach, kolorach, wzorach

III.4. Bibliografia

1. **Publikacje drukowane**

1. **Kowalik M.**, *Malowane woskiem – tradycyjna i współczesna pisanka krzczonowska*, „Zeszyty Wiejskie”, nr 27, 2021, s. 255–274.
2. **Gołaszewska Z.**, *Pisanka: technika batikowa*, Warszawa 1997.

3. **Jasnowska D.**, *Pisanka. Subtelna sztuka zdobienia*, Wrocław 2008.

Źródła internetowe

4. **Narodowy Instytut Dziedzictwa**, *Tradycje wielkanocne ocalone od zapomnienia*, 13 IV 2022, dostęp: 13 XI 2025, https://nid.pl/en/2022/04/13/tradycje-wielkanocne-ocalone-od-zapomnieniadzieki-krajowej- liscie-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/
5. **Centrum Kulturalne w Przemyślu**, *Dziedzictwo Podkarpacia – „Foto-Pisanka"*, 7 IV 2020, dostęp: 13 XI 2025, https://przemysl.pl/57300/dziedzictwo-podkarpacia-foto-pisanka.html
6. **Polskie Radio Rzeszów**, *Muzeum Pisanki w Błażowej*, 21 IV 2025, dostęp: 13 XI 2025, https://radio.rzeszow.pl/204872/muzeum-pisanki-w-blazowej/
7. **TVP Rzeszów**, *Muzeum Pisanki w Błażowej wzbogaciło się o kolejne eksponaty*, dostęp: 13 XI 2025, https://rzeszow.tvp.pl/86150700/muzeum-pisanki-w-blazowej-wzbogacilo-sie-o-kolejne- eksponaty

Wystawy i archiwa

8. **Muzeum Pisanki w Błażowej**, dostęp: 13 XI 2025, http://gok.blazowa.net/index.php/muzeum-pisanki
9. **Muzeum Historyczne w Dukli**, *Karpacka pisanka batikowa – wystawa prac powstałych podczas warsztatów*, dostęp: 13 XI 2025, https://muzeumdukla.pl/karpacka-pisanka-batikowa-wystawa-prac-powstalych-podczas- warsztatow/

Materiały edukacyjne i multimedialne

10. **Film instruktażowy**, *Technika batikowa krok po kroku – Muzeum Etnograficzne w Rzeszowie*, dostęp: 13 XI 2025, https://www.muzeumetnograficzne.rzeszow.pl/2020/04/07/pisanka-batikowa-krok-po-kroku/
11. **Polskie Radio Program I**, *Regionalne tradycje wielkanocne – pisanki batikowe, pochód za niedźwiedziem i łagodniak z masłem*, dostęp: 13 XI 2025, https://jedynka.polskieradio.pl/artykul/3356985,Regionalne-tradycje-wielkanocne-Pisanki-batikowe-poch%C3%B3d-za-nied%C5%BAwiedziem-i-%C5%82agodniak-z-mas%C5%82em
12. **Muzeum Wsi Opolskiej**, *Tradycyjne techniki zdobienia jaj wielkanocnych – pisanki*, dostęp: 13 XI 2025, https://muzeumwsiopolskiej.pl/tradycyjne-techniki-zdobienia-jaj-wielkanocnych-pisanki/
13. **Zintegrowana Platforma Edukacyjna**, *Kolorowe pisanki – naturalne barwniki*, dostęp: 13 XI 2025, https://zpe.gov.pl/b/kolorowe-pisanki/P18oUcfZR

III.5. Karty pracy

KARTA PRACY NR 1

Historia i symbolika pisanki batikowej

Imię i nazwisko: _____ Klasa: _____ Data:

Ćwiczenie 1: Słowniczek

Połącz pojęcie z prawidłowym wyjaśnieniem:

Pojęcie	Wyjaśnienie
1. Pisanka batikowa	A. Osoba przekazująca tradycyjne umiejętności
2. Kraszanka	B. Jajko zdobione metodą woskową
3. Depozytariusz	C. Puste jajko bez zawartości
4. Wydmuszka	D. Jajko jednolicie zabarwione

Odpowiedzi: 1- , 2- , 3 - , 4-

Ćwiczenie 2: Symbolika wzorów

Wyjaśnij, co symbolizują następujące wzory na pisankach:

1. **Spirale** - _____
2. **Gwiazdki** - _____
3. **Gałązki** - _____
4. **Krzyżyki** - _____

Ćwiczenie 3: Naturalne barwniki

Uzupełnij tabelę - z czego otrzymujemy podane kolory:

Kolor	Źródło naturalne (co użyjemy?)
Czerwony	
Brązowy	
Żółty	
Niebieski/fioletowy	
Zielony	

Ćwiczenie 4: Pytania do tekstu

1. W jakich regionach Polski najbardziej rozwinięta jest tradycja pisanki batikowej?

2. Wymień imiona trzech współczesnych depozytariuszek tradycji pisanki batikowej.

3. Co symbolizuje jajko w tradycji chrześcijańskiej?

4. Skąd pochodzi technika batikowa?

KARTA PRACY NR 2

Technika wykonania pisanki batikowej

Imię i nazwisko: _____ Klasa: _____ Data:

Ćwiczenie 1: Etapy pracy

Ponumeruj w prawidłowej kolejności etapy wykonywania pisanki batikowej:

___ Usuwanie wosku przy pomocy ciepła

___ Suszenie zabarwionego jajka

___ Nanoszenie wzoru roztopionym woskiem

___ Przygotowanie i umycie jajka

___ Zanurzenie jajka w barwniku

Ćwiczenie 2: Narzędzia i materiały

Zaznacz X materiały i narzędzia potrzebne do wykonania pisanki batikowej:

- ☐ Wosk pszczeli lub parafina
- ☐ Klej
- ☐ Szpilka lub wykałaczka
- ☐ Nożyczki
- ☐ Barwniki
- ☐ Farby akrylowe
- ☐ Wydmuszka
- ☐ Papier kolorowy
- ☐ Świeca
- ☐ Ocet

Ćwiczenie 3: Zaprojektuj swoją pisankę

Narysuj w jajku poniżej wzór, który chciałbyś wykonać na swojej pisance.

Użyj tradycyjnych motywów: spiral, gwiazdek, gałązek, krzyżyków.

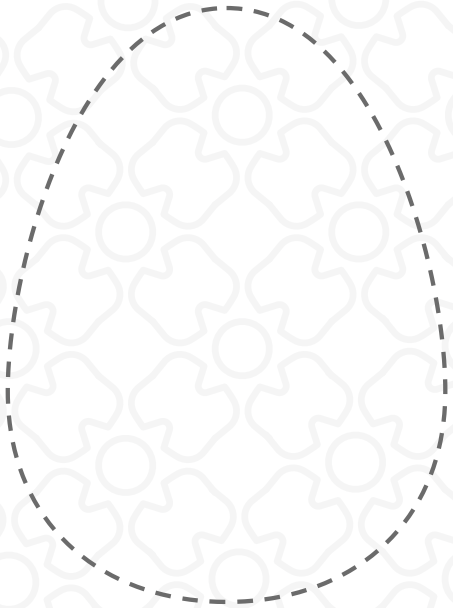

Podpisz, jakie kolory zastosowałbyś: _____

KARTA PRACY NR 3 - KRZYŻÓWKA

KRZYŻÓWKA - PISANKA BATIKOWA

Karta pracy

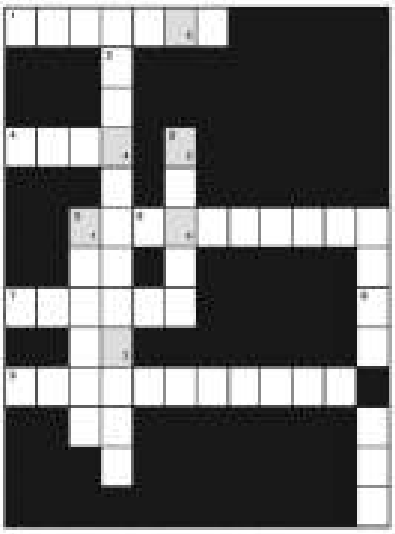

POZIOMO:

1. Rodzaj zdobionego jajka wielkanocnego
4. Substancja wosk używana do ochrony wzoru
7. Technika zdobienia tkanin i pisanek pochodząca z Indonezji
8. Czynność usuwania wosku z pisanki

PIONOWO:

2. Narzędzie z igłą do nakładania wosku
3. Substancja kolorująca używana do barwienia jajek
5. Delikatny rysunek lub dekoracja na pisance
6. Wielkanocne święto, podczas którego zdobi się pisanki
8. Roślina, której łuski dają brązowy kolor

HASŁO DO ODGADNIĘCIA

Wpisz litery z pól oznaczonych numerami 1-6

1	2	3	4	5	6

III.6. Zdjęcia i materiały dodatkowe

Pisanka 001 - Wzór podkarpacki

Pisanka 003 - Wzór podkarpacki

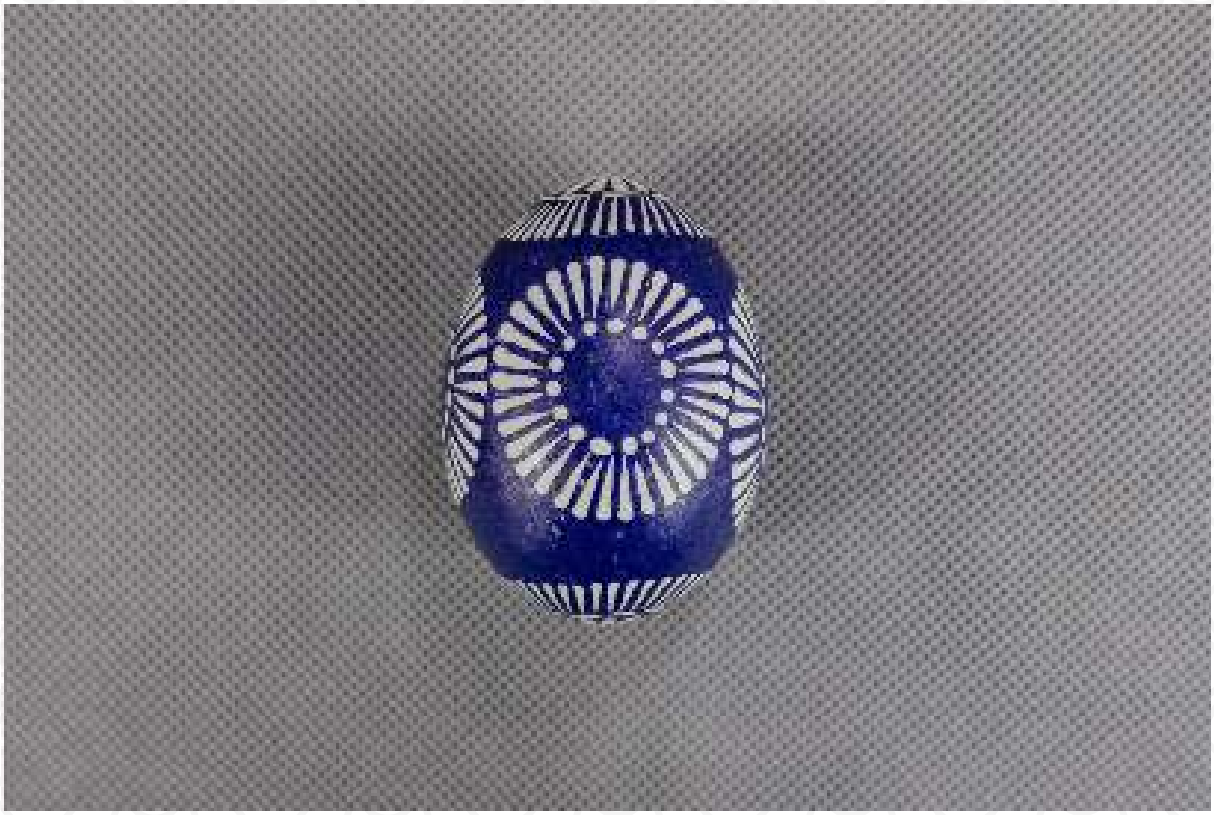

Pisanka 005 - Wzór podkarpacki

https://niematerialne.podkarpackie.pl/zjawiska/pisanka-batikowa/

Pisanka 004 - Wzór podkarpacki

Podkarpackie Voivodeship administrative map - Województwo podkarpackie – Wikipedia, wolna encyklopedia